

ДЕВЕТИ ФОРУМ „БЪЛГАРСКА ГРАМАТИКА“

СВЕТЛА КОЕВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

svetla@dcl.bas.bg

ПЕТЯ БЪРКАЛОВА

ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“

barka@uni-plovdiv.bg

На 20 и 21 октомври 2022 година се проведе Деветият форум „Българска граматика“ на тема „Учението за частите на речта – традиция и перспективи“. Форумът беше организиран от Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките и Катедрата по български език на Филологическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Форумът беше посветен на един от най-големите български езиковеди – професор доктор на филологическите науки Иван Костадинов Куцаров.

На форума беше разгледан широк кръг от въпроси, свързани с класически и нови подходи в граматиката: 1) традиционното деление на части на речта и съвременните постановки; 2) принципи за разделяне на думите по части на речта; 3) класовете думи в морфологията и синтаксиса; 4) класовете думи в дескриптивните, структурните и функционалните граматика.

Дискусиите бяха съсредоточени около следната проблематика, без да се ограничават до нея:

- Трябва ли частите на речта да се интерпретират само като инструмент за описание и класификация, или могат да се разглеждат като универсални категории?

- Възможно ли е да се установят общи критерии за определяне на класовете думи в различни езици, или категориите са само езиково специфични?

Приложението на сп. „Български език“ за 2023 г. включва текстовете на 23 от докладите, изнесени по време на форума.

В статията на Стоян Буров „Ядро и периферия в частите на речта“ се защитава тезата, че в рамките на всеки клас от думи може да се различи ядро и периферия, като се привеждат доказателства, че ядрото се определя както по прототипичната семантика или функция, така и според прототипичната за дадената част на речта граматическа категория. Вера Маровска в статията си „За традиционната лексикално- и граматикосемантична характеристика на частите на речта“ прави преглед на традиционната диференциация на пълнозначните части на речта, като отстоява позицията, че критерият за наличие на отделна част на речта е тя да притежава най-малко една различна морфологична категория в сравнение с всички останали. Константин Куцаров представя „Нова класификация на частите на речта в съвременния български език. Таксономични термини и принципи“. Основната теза в предложени нов класификационен модел е, че един клас трябва да обединява думи с еднакъв формообразователен потенциал, изразяващи съответно еднакви грамемни и морфологични категории. Статията на Руска Станчева и Милен Томов „Класът на прилагателните имена в нормативната граматика на българския език – формален подход“ представя класификационните белези на класа, субкласовете прилагателни, тяхната функционална парадигма и структурна характеристика. Галина Петрова разглежда „Местоименните клитики като частици“, фокусирайки се върху функционалния им спектър. Авторката се съсредоточава върху решаването на два проблема: разграничаване на морфологичния статус на клитиките при различните им употреби и разграничаване на различните функции на клитиките като частици. В статията „Частите на речта и граматическата доминанта на флективния тип според вижданията на Г. Герджиков“ Красимира Алексова стъпва върху класификацията на частите на речта в българския език според Г. Герджиков, за да представи допълнена версия. В съпоставителната статия „Функционално-семантично поле на „междуметността“ в българския и руския език“ Красимира Петрова прилага т.нар. полеви принцип за организацията на единиците, които участват във функционално-семантично поле на „междуметността“. Петя Осенова разглежда моделирането на частите на речта и техните лексикални и граматически характеристики, в рамките на многоезиковата инициатива за Универсалните зависимости с оглед на българския език в статията си „Частите на речта в инициативата за универсалните зависимости: статус и полемики“. В статията на Максим Стаменов „Едносъставни глаголни изречения, безлични глаголи, предикативи и форми на изразяване на субективност в българския език“ се анализират предикативният съгласувателен механизъм и възможностите за реализация на категорията субективност при формирането на изреченския контур на едносъставните глаголни изречения в българския език. Светла Коева изследва семантичните и синтактичните харак-

теристики на модалните и фазовите глаголи в българския език в статията „Частите на речта като части на изречението, или дали винаги глаголите заемат отделна синтактична позиция“. Потърсен е отговор на въпроса дали двойката глаголи образуват една предикативна единица, или две. В статията си „Безлично-предикативните думи в българския език и мястото им сред другите класове думи“ Верка Сашева дискутира въпроса дали има основание безлично-предикативните думи да се разглеждат като самостоятелен клас думи (част на речта). В статията „Диференциалните признаци на предложните изрази в българската лингвистична традиция“ Ласка Ласкова проследява чрез критичен преглед еволюцията в моделирането на предложните изрази в описателни граматика, тематични статии и лексикални ресурси.

В статията на Татяна Александрова „Някои аспекти на категорията залог в нормативната граматика на българския език“ се представя граматичната категория залог на глагола в рамките на нормативната граматика на българския език. Илюстрира се формалният подход при описанието на категорията, като се изследват простите синтактични групи, конституирани от залоговите форми на различни типове глаголи. Красимира Чакърова в статията „За две дискуссионни понятия в съвременната българска лингвистика: модални думи и модификатори“ представя основните становища относно понятията, които се обозначават с тези термини, с цел да се отговори на въпроса дали могат да бъдат използвани за назоваване на части на речта. Милена Видралска проследява разволя на местоименията сред частите на речта, както и тенденциите при тяхното дефиниране в съвременното езикознание. В статията „Мястото на местоименията сред частите на речта и особеностите на категорията *лице* при тях“ авторката откроява особеностите, довели до оформяне на единен клас от думи въпреки разнообразието от местоимения. Антоанета Джелъова и Мария Анастасова предлагат статията „Старобългарското показателно местоимение *съ* като подчинителен компонент в глаголна група и съответствията му в староанглийски“. Върху материал от старобългарски евангелски текстове в съпоставка с преводи на староанглийски, гръцки и латински авторките представят модел за анализ на местоименията, основан на два типа характеристики – семантико-граматична и комуникативно-прагматична. В статията „Частите на речта през когнитивната оптика: потенциал и предизвикателства“ Юлиана Чакърова търси отговори на въпросите: трябва ли частите на речта да се тълкуват само като инструмент за описание и класификация, или могат да се квалифицират като универсални категории; възможно ли е да се намерят общи критерии за квалификация на класовете думи в различните езици, или те са само специфични за езика. В изследването си на тема „Появата на класове думи в ранната онтогенеза на българския език. Пилотно корпусно изследване“ Велка Попова се фокусира върху извличането, анализирането и систематизирането на данни, които свидетелстват за появата на класове думи в процеса на усвояване на езика от

децата. Красилина Колева-Костова и Христиана Кръстева в статията „Прозодични и интонационни особености на различните части на речта във въпросителните изречения“ разглеждат прозодичните и интонационните особености на въпросителните думи в простото и сложното изречение, както и разликите в прозодията и интонацията на тези думи, когато функционират като различни части на речта. С помощта на материал от двуезичен паралелен корпус в изследването „Между атенуатив и ексцесив: българското *въз-* и украинското *за-*“ Иван Держански и Олена Сирук сравняват продуктивността и употребите на двете представки като атенуативни и като ексцесивни. Авторите установяват, че българските прилагателни с *въз-* и украинските със *за-* рядко отговарят едни на други. Жанета Златева разглежда дублетността при прилагателните имена според актуалната правописна норма и анализира как се проявява дублетността на всяко едно от езиковите равнища в статията си „Типология на дублетността при прилагателните имена (Върху материал от Официалния правописен речник на българския език, 2012 г.)“. В изследването си „По въпроса за самостоятелния статут на партиципиалните форми“ Десислава Димитрова разглежда причастията като самостоятелни клас думи с оглед на морфемния им строеж, като приема изключването им от глаголната и от адеквативната система.

По-нататък предлагаме кратка хронология на проведените досега форуми „Българска граматика“.

Първи форум „Значение и структура на езика: начини на представяне“. Организатор е Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките, 27 ноември 2014 г.

Втори форум „Грамматика и прагматика“. Организатори са: Великотърновският университет „Св. св. Кирил и Методий“ и Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките, 19 ноември 2015 г.

Трети форум „Функционалната граматика – постижения и перспективи“. Организатори са: Пловдивският университет „Паисий Хилендарски“ и Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките, 20 октомври 2016 г.

Четвърти форум „Интердисциплинарността в изследванията на българския език“. Организатори са: Софийският университет „Св. Климент Охридски“ и Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките, 26 октомври 2017 г.

Пети форум „Динамика на синтактичните идеи на границата на две столетия“. Организатори са: Шуменският университет „Епископ Константин Преславски“ и Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките, 18 октомври 2018 г.

Шести форум „Грамматичните системи в синхрония и диахрония“. Организатори са: Югозападният университет „Неофит Рилски“ и Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките, 17 октомври 2019 г.

Седми форум „Иновационни процеси в граматиката на съвременния български език“. Организатори са: Великотърновският университет „Св. св. Кирил и Методий“ и Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките, 22 октомври 2020 г.

Осми форум „Предикация, предикати, предикативи“. Организатори са Софийският университет „Св. Климент Охридски“ и Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките, 21 и 22 октомври 2020 г.

Деветият форум „Учението за частите на речта – традиция и перспективи“ събра учени от Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките, Института по математика и информатика при Българската академия на науките, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, Югозападния университет „Неофит Рилски“, Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ и Университета „Проф. д-р Асен Златаров“ в гр. Бургас.

В рамките на форума беше проведена специалната сесия, посветена на проф. д.ф.н. Иван Куцаров, на която Красимира Чакърова и Васил Стаменов от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ представиха „Научното наследство на проф. д.ф.н. Иван Куцаров и постиженията на Пловдивската школа по морфология и функционална граматика“. Бяха показани научните постижения на проф. д.ф.н. Иван Куцаров в областта на морфологията на съвременния български език, функционално-семантичната граматика и славистиката, както и създадената от Иван Куцаров Пловдивска школа по морфология и функционална граматика. Публикувана е и пълна библиография на трудовете на проф. д.ф.н. Иван Куцаров.

Докладите са публикувани и в Ютюб канала на Института за български език „Написаното остава. Пиши правилно!“.

✉ Проф. д-р Светла Коева
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
при Българската академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Доц. д.ф.н. Петя Бъркалова
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“
ул. „Цар Асен“ 24, 4000 Пловдив, България